

Spracovanie terminologických pomenovaní vo všeobecnom výkladovom slovníku

Emil Pícha

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, Bratislava

V príspevku sa budeme zaoberať spracovaním terminologickej časti slovnéj zásoby vo všeobecnom výkladovom slovníku spisovného jazyka

1 Terminológia ako súčasť odbornej slovnéj zásoby

Odborná slovná zásoba nie je jednoliatou skupinou či vrstvou slov, resp. pomenovaní rôzneho typu, ale viacvrstvovým súborom pomenovaní rozličnej kvality z hľadiska vzťahu odborného používateľa tejto časti slovnéj zásoby. Hoci sa často pojem odborná slovná zásoba stotožňuje s pojmom terminológia, ide o odlišné pojmy vo vzťahu inkluzie. W. Schmidt (1969) rozdeľuje odbornú slovnú zásobu podľa princípu centra a periférie na tri hlavné skupiny pomenovaní – termíny, poloterminy a žargonizmy, pričom samotné termíny delí na štandardizované a neštandardizované. Toto delenie nám pripadá empirické a nejasný nám je najmä pojem poloterminu, čo má byť nedefinované označenie z oblasti odbornej komunikácie, no pritom má byť používané aj v oblasti neodbornej slovnéj zásoby. Odborná terminológia by sa nám potom zúžila na pomenovania vedeckých pojmov, z ktorých časť môže byť štandardizovaná, časť nie.

Pri našej klasifikácii pomenovaní odbornej slovnéj zásoby vychádzame z premisy, že odbornými pomenovaniami sú tie, ktoré pomenúvajú pojmy existujúce v rámci špecializovaných odborov ľudskej činnosti. Môže pritom ísť o pojmy vzniknuté zovšeobecnením poznania množstva referentov jedného druhu, teda také, ktoré reprezentujú množstvo reálne existujúcich predmetov, aj o pojmy, ktoré sa neopierajú o množstvo objektov jedného druhu, ale zovšeobecňujú poznané vlastnosti objektov alebo objekty rozličného druhu. Podstatné je to, že v rámci odboru je ten-ktorý pojem definovaný alebo aspoň má v systave pojmov odboru svoje presné miesto.

Navonok je každý takýto pojem reprezentovaný pomenovaním, ktoré chápeme ako odborné pomenovanie. Ak je niektorý pojem niektorého odboru alebo denotát zahrnutý pod tento pojem frekventovaný v každodennej skúsenosti väčšiny ľudí-neodborníkov, nemusí sa toto pomenovanie chápať ako odborné, hoci v skutočnosti má aj odborný charakter, ktorý sa môže v presnom opise chápať ako osobitný význam takéhoto pomenovania (slova). Vráťme sa však k členeniu odbornej slovnéj zásoby.

Ako už bolo povedané, za prvok odbornej slovnéj zásoby považujeme každé pomenovanie, ktoré reprezentuje nejaký pojem niektorého špecializovaného odboru ľudskej činnosti. Reprezentácia pojmu konštituuje príznak odbornosti, ktorý má každé pomenovanie odbornej slovnéj zásoby. Ďalšími príznakmi, s ktorými pri členení odbornej slovnéj zásoby pracujeme, sú štan-

dardizovanosť a spisovnosť. Za spisovné považujeme tie pomenovania, ktoré patria do spisovnej slovnéj zásoby konkrétneho jazyka, za štandardizované tie pomenovania, ktoré prešli v rámci odboru nejakou formou štandardizácie, a teda sú pre odborníkov, ktorí v ňom pracujú, záväzné. Na základe existencie príznakov spisovnosti a štandardizovanosti a na základe ich prítomnosti v pragmatickej zložke pomenovania delíme odbornú slovnú zásobu na

1 termíny (spisovné a štandardizované pomenovania – napr. pomenovanie *drsnokožce* pre istú skupinu stavovcov, *murárska lyžica* pre skupinu murárskych nástrojov atď.),

2 profesionalizmy (spisovné neštandardizované pomenovania – napr. *videomagnetofon* pre magnetoskop [v tomto prípade ide o synonymum dvoch jednovýznamových pomenovaní, z ktorých jedno neprešlo štandardizáciou] alebo *ryby* pre drsnokožce, napr. v spojení "*žralok je dravá ryba*" [toto pomenovanie nevyplýva iba z toho, že žralok sa považuje v bežnom neodbornom vedomí za rybu, ale aj z toho, že niektorí odborníci rozlišujú makkokostné a tvrdokostné ryby – toto rozdelenie však nie je štandardizované]),

3 slangizmy (nespisovné neštandardizované pomenovania – napr. *kelňa* pre murársku lyžicu, *fukššvanc* pre chvostovku [pílku s úzkym listom], *jašterka* pre akumulátorový vozík).

2 Prvky odbornej slovnéj zásoby vo všeobecnom výkladovom slovníku

Odbornú slovnú zásobu tvoria pomenovania rozličnej pragmatickej hodnoty (terminologické – termíny, neterminologické – profesionalizmy, slangizmy). Odborné pomenovanie môže byť jednoslovné alebo viacslovné, čo je síce irelevantné pri radení pomenovaní pojmov v odbornom výkladovom slovníku alebo encyklopédu, ale pri spracovaní odbornej slovnéj zásoby a najmä terminológie v slovníku je to, či ide o jednoslovný alebo viacslovný termín, dosť dôležité. Aj preto rozlišujeme medzi výkladom slova ako samostatného termínu a slova ako súčasťou viacslovného termínu.

Neterminologické odborne pomenovania sú profesionalizmy a slangizmy. Tieto pomenovania vznikajú väčšinou z dôvodu ekonomizácie prejavu, preto bývajú najčastejšie jednoslovné. Keďže nie sú definované, netreba pri ich výklade vychádzať z definície, ako sa to žiada pri výklade slova fungujúceho ako termín, ale ako výklad možno uviesť termín, napr.

rámovka -y -iek ž (*štyl kvalifikátor*) rámova píla

kelňa -e -i ž (*slang* murárska lyžica)

paryba -y -rýb ž (*prof* vodný živočích podobný rybe, ale nepatríaci do triedy rýb, napr. žralok)

Podobný výklad možno uplatniť aj pri slove, ktoré je súčasťou viacslovného neterminologického odborného pomenovania. Treba však mať na pamäti, od ktorého slova sa pri výklade vychádza, pričom vo výklade odkážeme na slovo, ktoré je štandardizovaným termínom, teda pri ktorom možno nájsť vysvetlenie založené na definícii, napr.

bubon -bna m 1. 2. prístroj alebo súčasť stroja podobná bubnu
magnetický bubon prof magnetická bubnová -> pamäť